

ПРАКТИЧНІ МОДУЛІ

Практичне заняття № 1

ГРАМАТИЧНІ ПОНЯТТЯ І ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ

Теоретичні питання

1. Граматика української мови як учення про її морфологічну та синтаксичну будову.
2. Основні граматичні поняття: граматичне значення, граматична форма, граматична категорія.
3. Способи вираження граматичного значення слова граматичною формою слова.
4. Система граматичних категорій в українській мові. Поняття графеми.

Практично в аудиторії

1. Вправи на розрізнення лексичного і граматичного значення слова, на розмежування граматичної категорії і граматичного значення слова.
2. Аналіз різних способів вираження граматичного значення слова.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
5. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
6. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
7. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
8. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
9. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
10. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
11. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
12. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

.Самостійна робота до теми

1. *Установіть граматичні значення повнозначних слів.*
Впевнений, що найбільший злочин – підірвати віру людини (Ст.). Наше завдання із кожного слова, із кожної фрази викресувати іскру (Панч). І плакати – це також щастя (Олесь).
2. *Назвіть способи і засоби вираження граматичних значень слова, охарактеризуйте їх у кожному конкретному випадку.*
Побудував – побудував би, зими – зими, долоні – на долоні, ломити – зламати, мудрий – мудріший, прилітати – прилетіти, скликати – скликати, ми – нас, вдалий, більш вдалий, співає – хай співає, стелити – застелити.
3. *Із поданих речень випишіть приклади синтетичних і аналітичних граматичних форм змінних слів. Назвіть, які граматичні значення вони виражають.*
А яке життя настало б, якби кожен вкрай необхідний був людям (Загребельний). Нехай цвітуть про тебе співи, тебе люблю без краю я, мій край веселий і щасливий, Вітчизно зоряна моя (Сосюра). Слухаючи про життя видатних людей, сам хочеш стати сильнішим (Мушк.) Я на вбогім сумнім перелозі буду сіять барвисті квітки (Леся Українка). Ворога не гніви, напій, накорми, і на дорогу хліба – солі дай (Народна творчість).

Практичне заняття № 2
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ІМЕННИКІВ
Теоретичні питання

1. Іменник як центральна частина мови, семантико-граматичні ознаки його виділення.
2. Лексико-граматичні розряди іменників: іменники власні та загальні назви, назви істот і неістот, конкретні, абстрактні та збірні іменники, іменники з речовинним значенням.
3. Перехід іменників одного розряду до іншого.

Практично в аудиторії

Аналіз іменників за властивими їм лексико-семантичними ознаками, визначення їх семантики та граматичних особливостей.

Рекомендована допоміжна література

1. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії: функціональний аналіз. К., 1991. 169 с.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
5. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
6. Горпинич В. О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
7. Гуйванюк Н. В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
8. Карпенко Ю. О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв. *Мовознавство*. 1975. № 4. С. 46-51.
9. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
10. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
11. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
12. Цілина М. М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
13. Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
14. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
15. Ющук І. П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. *Розділіть іменники на дві групи: а) з конкретним значенням; б) з абстрактним значенням. Укажіть, які з іменників можуть вживатися як власні назви. Відповідь проілюструйте (наприклад: Соціальний прогрес обумовлюється перш за все прогресом економічним. – Завод «Прогрес» досяг значних успіхів у впровадженні нових технологій). Назвіть їх лексико-граматичні ознаки.*

Диво, життя, клас, світанок, тиждень, гордість, висота, мир, пшениця, день, Прип'ять, рослина, повітря, тиждень, явір, політика, фінанси, культура, зірка, любов.

2. *Підкресліть іменники з речовинним значенням, укажіть на їх семантико-граматичні ознаки.*

Морква, огірок, борщ, ситець, цитрамон, вода, цемент, черешня, солодоші, паляниця, вареник, цибуля.

3. *Диференціюйте іменники на: а) назви істот; б) назви неістот. З'ясуйте, за якими семантико-граматичними ознаками відбувається таке протиставлення.*

Кінь, полк, стипендія, керівник, командир, професор, геркулес, оркестр, хористка, відмінник.

Практичне заняття № 3
КАТЕГОРІЯ РОДУ І ЧИСЛА ІМЕННИКА
Теоретичні питання

1. Граматичні категорії іменника.
2. Категорія роду, її значення, засоби вираження.
3. Іменники спільного та подвійного роду. Хитання в роді іменників.
4. Значення і граматичні засоби вираження категорії числа. Роль наголосу у вираженні категорії числа.

Практично в аудиторії

1. Вправи на визначення роду іменників.
2. Аналіз іменників щодо вираження категорії числа.

Рекомендована допоміжна література

1. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії: функціональний аналіз. К., 1991. 169 с.
2. Безпояско О.К. Зони перехідності в граматичній категорії числа іменника. *Мовознавство*. 1995. № 2-3. С. 9-12.
3. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
5. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
6. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
7. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
8. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
9. Загнітко А.П. Диференціація невідмінюваних іменників за родами в українській мові. *Українське мовознавство*. 1985. Вип. 13. С. 89-94.
10. Загнітко А.П. Категорія роду в системі граматичних категорій іменника. *Мовознавство*. 1987. № 2. С. 62-67.
11. Загнітко А.П. Функції граматичних форм роду іменників. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 6. С. 50-54.
12. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
13. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
14. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
15. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
16. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
17. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
18. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. Складіть анотацію до поданого джерела: Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії: функціональний аналіз. К., 1991. 169 с.
2. *Визначте рід поданих іменників, вкажіть, на основі яких семантичних, морфологічних або синтаксичних ознак це ви робите.*

Край, степ, пастух, пастушка, ручище, альпінізм, філе, бандура, Валя, касир, касирка, листоноша, рис, рись, леді, гарбузиння, дубище, космос, півень, курка, нероба, ніжність, сучасник, сучасниця, зять, невістка, середовище, атмосфера, ворон, ворона, ягня, ягнятко, Слава, дівчина, дівчатко, діаспора, грація.

3. *У поданих парах слів (словосполучень) визначте засоби вираження граматичного значення роду (лексичний, словотворчий, морфологічний, синтаксичний, комбінований тощо).*

Кум – кума, брат – сестра, наш Голуб – наша Голуб, Мар'ян – Мар'яна, дядько –

тітка, підійти до Шевченка – підійти до Шевченко.

4. У поданих реченнях з'ясуйте число іменників.

І на тім рушникові оживе все знайоме до болю: і дитинство, й розлука, й твоя материнська любов (Малишко). Одягся ліс у шати золотисті, вже й осінь на баскому мчить коні... (Дон.). І особисте щастя, і власні бажання, всі мрії і всі почуття ми зіллям в одне єдине стремління, прагнення перемоги (Гонч.). Зимо-зимонько, ховай сани, бо вже пролісок оком синім переморгувавсь із небесами (Кр.). Шелестить пожовкле листя по діброві; гуляють хмари; сонце спить; ніде не чує людської мови; звір тільки виє по селу, гризучи трупи (Шевченко). Я так люблю синь небес і далечинь замріяних полів (Довженко).

Практичне заняття № 4

ВІДМІНКОВА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Теоретичні питання

1. Категорія відмінка, відмінкова система сучасної української літературної мови.
2. Функція називного і знахідного відмінків.
3. Транспозиційна природа родового відмінка.
4. Напівпериферія відмінкової системи. Давальний відмінок.
5. Семантико-граматична своєрідність орудного відмінка.
6. Кличний відмінок у парадигмі іменника.
7. Місцевий відмінок і прийменник.

Практично в аудиторії

1. Аналіз основних значень відмінків іменників.
2. Вправи на розрізнення відмінків іменників.

Рекомендована допоміжна література

1. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії: функціональний аналіз. К., 1991. 169 с.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови. К., 1987. 232 с.
4. Вихованець І. Р. Дві версії про місцевий відмінок. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 25-30.
5. Гінзбург І. Про форми знахідного відмінка в українських фахових текстах. *Українська мова*. 2012. № 4. С. 29-41.
6. Горпинич В. О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
7. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
8. Горпинич В. О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
9. Гуйванюк Н. В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
10. Карпенко Ю. О. Друга відміна іменників. *Українська мова і література в школі*. 1984. № 11. С. 29-34.
11. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
12. Костусяк Н. Морфологічні та семантичні відмінки сучасної української літературної мови. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 45-58.
13. Кулібаба Л. Варіантність відмінкових закінчень іменників на тлі морфологічних норм української літературної мови кінця ХХ – початку ХХІ сторіч. *Українська мова*. 2014. № 1. С. 86-97.
14. Скаб М. С. Кличний відмінок та його синтаксичні функції. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 1. С. 64-66.
15. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
16. Цілина М. М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.

17. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
18. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.

Самостійна робота до теми

1. Напишіть рецензію на посібник: Мовчан Н.В. Структура відмінкової парадигми іменників у сучасній українській літературній мові. Підгородне, 2017. 47 с. Режим доступу: <https://ru.calameo.com/read/005042247135ab8bfe4f9>
2. Підготуйте повідомлення з презентацією на тему «Кличний відмінок як особливість української мови».

Практичне заняття № 5

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ

Теоретичні питання

1. Поняття про прикметник як самостійну частину мови.
2. Специфіка граматичних категорій прикметника.
3. Лексико-граматичні розряди прикметників: якісні, відносні, присвійні.
4. Перехід відносних прикметників у якісні, присвійних – у відносні та якісні.

Практично в аудиторії

1. Визначення основних семантичних, морфологічних і синтаксичних ознак прикметників.
2. Вправи на розрізнення якісних, відносних і присвійних прикметників.
3. Спостереження зміни значень прикметників при переході їх з одного розряду в інший.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
3. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові. К., 1978. 205 с.
4. Грищенко А.П. Прикметник у структурі словосполучення і речення. *Українська мова і література в школі*. 1986. № 7. С. 39-45.
5. Кононенко І. В. Прикметник у слов'янських мовах. К., 2009. 495 с.
6. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
7. Кошова І.Г. Про кількісну і якісну природу прикметника. *Мовознавство*. 1970. № 4. С. 11-15.
8. Сердюк Н. М., Сердюк М. І. Вправи на складні випадки вживання деяких прикметників. *Українська мова і література в школі*. 1989. № 11. С. 35-38.
9. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
10. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
11. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
12. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.

Самостійна робота до теми

1. У поданих сполученнях слів визначте розряд прикметників (якісний, відносний, присвійний, відносно-якісний, якісно-відносний, присвійно-відносний, присвійно-якісний); укажіть на їх пряме і переносне (переносні) значення. Подайте стійкі лексичні сполучення слів, у яких стираються ознаки розрядів.

Шевченківський «Кобзар», музична школа, м'який знак, життєва позиція, гострий ніж, сестрин кабінет, дніпровські кручі, свинцева куля, Чорне море, мінорний настрій, курячий бульйон, зелений виноград, чиста блакить, вороний кінь, м'який хліб, орлиний зір.

2. Розділіть прикметники за лексико-граматичними розрядами, обґрунтуйте належність їх до кожного з розрядів семантичними особливостями; з виділеними словами складіть речення так, щоб у різних конструкціях вони виконували різні синтаксичні функції.

Повен, **підземний**, жінчин, життєвий, банановий, колишній, депутатський, гарний, самобутній, **верхній**, весільний, будній, викладацький, тісний, мокрий, зелен, непохитний, політичний, лічильний, **Адамів**, **дзвінкий**, університетський, премудрий, гарбузовий.

Практичне заняття № 6

ПОВНІ І КОРОТКІ ПРИКМЕТНИКИ. СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ.

Теоретичні питання

1. Короткі та повні форми прикметників.
2. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників.
3. Ступені порівняння якісних прикметників. Творення та значення вищого й найвищого ступенів порівняння. Аналітичні і синтетичні форми ступенів порівняння.
4. Перехід прикметників у іменники.

Практично в аудиторії

1. Визначення повних і коротких форм прикметників, стягнених та нестягнених форм повних прикметників.
2. Вправи на творення форм вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників.
3. Вправи на з'ясування особливостей переходу прикметників у іменники.

Рекомендована допоміжна література

1. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові. К., 1978. 205 с.
5. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
6. Карпенко Ю.О. Ступені порівняння різних частин мови та їхні функції. *Мовознавство*. 2010. № 2-3. С.41-48.
7. Кононенко І. В. Прикметник у слов'янських мовах. К., 2009. 495 с.
8. Костусяк Н. М. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників. Луцьк, 2002. 179 с.
9. Тронь К.Г. Нестягнені форми прикметників в українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1972. № 7. С. 33-35.
10. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
11. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
12. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
13. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.

Самостійна робота до теми

1. Визначте, які форми (короткі чи повні) мають прикметники у поданих реченнях. З'ясуйте сферу вживання, стилістичні функції.

1. Пливе човен води повен. 2. Чорнії брови, карії очі, темні, як нічка, ясні, мов день. 3. Чорна хмара наступає, дрібен дощик накрапає. 4. То не сивая зозуля закувала, ні дрібная пташка в саду защебетала. 5. Сивий віл випив води повен діл. (Н. тв.) 6. Ти прекрасная вечірняя зоре. 7. Чи є кращі між квітками та над весняні, чи є кращі в

- життю літа та над молодії. **8.** Якби мої струни німії та піснею стали без слова. (Л. Укр.)
2. *Утворіть усі можливі синтетичні й аналітичні форми вищого і найвищого ступенів порівняння, поясніть особливості творення та семантичні відтінки. Випишіть прикметники, від яких ступені порівняння не утворюються, з'ясуйте причину.*
Глибокий, хворий, вузький, добрий, дужий, активний, високий, плаксивий, родючий, швидкий, рішучий, жовтуватий.
 3. Напишіть твір-роздум «На світі той наймудріший, хто найдужче любить життя», використовуючи форми ступенів порівняння прикметників.

Практичне заняття № 7

ФУНКЦІОНАЛЬНІ РОЗЯДИ ЧИСЛІВНИКІВ

Теоретичні питання

1. Розмежування числівників та інших слів із кількісним значенням.
2. Специфіка вияву граматичних категорій числівника.
3. Функціональні розряди числівників: означено-кількісні та неозначено-кількісні (власне-кількісні, збірні, дробові, неозначені). Особливості їх уживання.

Практично в аудиторії

1. Вправи на розмежування числівників та інших слів із кількісним значенням.
2. Розпізнавання в тексті числівників і групування їх за розрядами.

Рекомендована допоміжна література

1. Арполенко Г. П., Городенська К. Г., Щербатюк Г. Х. Числівник української мови. К., 1980. 179 с.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
5. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
6. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
7. Косенко К. Формально-синтаксичні кореляти предикатів кількості в українській мові. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 58-66.
8. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
9. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис). Київ, 2000. 370 с.
10. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
11. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
12. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
13. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.

Самостійна робота до теми

1. *Визначте частиномовну належність поданих слів, зважаючи на: а) частиномовне значення; б) граматичне значення; в) словотворчі особливості; г) синтаксичну функцію. Свої міркування проілюструйте прикладами. Зробіть узагальнення про традиційні / нетрадиційні підходи до визначення місця слів із кількісним значенням і слів, що вказують на порядок при лічбі, у системі частин мови.*
Нуль, кілька, третина, мільярд, третій, раз, одиниця, четверо.
2. *З'ясуйте, яку синтаксичну функцію в реченні виконують виділені слова. Вкажіть, до якої частини мови вони належать. Обґрунтуйте свою відповідь посиланнями на відповідні навчально-наукові джерела.*

Одне поліно і в печі не горить, а **два** горять і в полі (Народна творчість). **Раз** не можеш підготувати виступ, завчасно попередь керівника (Розмовне). Коли нещастя в

одному вікні, то щастя в *другому* (Народна творчість). Стулились краями *дві* половини – *одна* зелена, а *друга* блакитна – й замкнули у собі сонце, немов перлину (М. Коцюбинський). У старого Лук'яна Хомутенка сімєєчка: *він з жінкою* та *восьмеро* дітей (Г.Тютюнник).

3. Розподіліть числівники за розрядами: означено-кількісні (власне кількісні, збірні, дробові) і неозначено-кількісні. Окремо випишіть слова, які до числівників не належать.

Півтора, двійко, сімнадцять, дві третіх, вісімка, дев'яносто, дванадцятро, п'ять, сім десятих, п'ять десятих, сотня, нуль цілих одна десята, десятеро, триста, мільйон, п'ятсот, дев'ятнадцять, двоє.

Практичне заняття № 8

МОРФОЛОГІЧНІ ГРУПИ ЧИСЛІВНИКІВ. ЗВ'ЯЗОК ЧИСЛІВНИКІВ З ІМЕННИКАМИ.

Теоретичні питання

1. Питання про порядкові числівники.
2. Морфологічні групи числівників: прості, складні та складені.
3. Зв'язок числівників з іменниками.
4. Синтаксичні функції числівників.

Практично в аудиторії

1. Розпізнавання в тексті числівників і групування їх за розрядами.
2. Аналіз зв'язків числівників з іменниками та їх синтаксичної ролі в реченні.

Рекомендована допоміжна література

1. Арполенко Г. П., Городенська К. Г., Щербатюк Г. Х. Числівник української мови. К., 1980. 179 с.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Городенська К. Обидва ока й обоє очей. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 155.
4. Городенська К. Півтора літра, а не півтора літри. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 57.
5. Городенська К. Про форми числівників у складних іменниках на –річчя. *Українська мова*. 2014. № 1. С. 178.
6. Городенська К. Три незабутні і три незабутніх зустрічі. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 128.
7. Городенська К. Що це за вживання від двохста до п'ятиста?. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 134.
8. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
9. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
10. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис). Київ, 2000. 370 с.
11. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
12. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
13. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.

Самостійна робота до теми

1. Законспекуйте статті:
 - Городенська К. Обидва ока й обоє очей. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 155.
 - Городенська К. Півтора літра, а не півтора літри. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 57.
 - Городенська К. Три незабутні і три незабутніх зустрічі. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 128.
 - Городенська К. Що це за вживання від двохста до п'ятиста?. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 134.
2. Записавши подані цифри словами, утворіть словосполучення числівника з іменником. Поставте їх у формі називного, родового, давального й орудного відмінків.

5 (вівчар), 7 (школяр), 50 (відро), 200 (книжка), 40 (дівчина), $1\frac{1}{2}$ (кілограм), 60 (вікно), 90 (ведмежа), $1\frac{1}{2}$ (літр), $5\frac{1}{7}$ (метр), 8 (ворота).

3. *Запишіть іменники у потрібній відмінковій та родовій формі з числівниками півтора, півтори, обидва, обидві.*

Кімната, центнер, село, яблуко, кошик, плем'я, тонна, журнал, город, клас.

4. *Поєднайте іменники з числівниками, підкресліть іменникові закінчення, поясніть особливості поєднання іменників із поданими числівниками.*

Два (курсант), три (громадянин), чотири (кілометр), два (турист), три (друг), чотири (інститут).

Практичне заняття № 9

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ЗАЙМЕННИКІВ

Теоретичні питання

1. Займенникові слова в системі частин мови.
2. Співвідношення займенникових слів за значенням, морфологічними ознаками та синтаксичною роллю в реченні з іншими частинами мови – іменниками, прикметниками, числівниками.
3. Лексико-граматичні розряди займенникових слів.

Практично в аудиторії

1. Аналіз займенників різних розрядів.
2. З'ясування співвідносності займенників за лексичним морфологічними ознаками та синтаксичною роллю в реченні з іменниками, прикметниками та числівниками.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
6. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
7. Ожоган В.М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови. К., 1997. 231 с.
8. Сич В. Ф. Заперечні займенники. *Українська мова і література в школі*. 1980. № 3. С. 24-30.
9. Сич В.Ф. Особові та зворотний займенники. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 4. С. 29-38.
10. Сич В.Ф. Присвійні займенники в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1982. № 2. С. 39-43.
11. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
12. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
13. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
14. Шелехова Г. Займенник. *Дивослово*. 1995. № 9. С. 38-41.
15. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
16. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. Складіть анотацію до монографії:
 - Ожоган В.М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови. К., 1997. 231 с.
2. *Доберіть і запишіть текст навчального або навчально-наукового характеру на 220-240*

слів; зробіть аналіз функційних особливостей займенників у тексті.

Практичне заняття № 10
ВІДМІНЮВАННЯ І ПРАВОПИС ЗАЙМЕННИКІВ

Теоретичні питання

1. Граматичні категорії займенникових слів, їх відмінювання.
2. Специфічні випадки функціонування займенникових слів.
3. Явище прономіналізації.
4. Особливості наголошування займенникових слів.
5. Словотвірні характеристики займенникових слів.

Практично в аудиторії

1. Вправи на визначення специфічних випадків функціонування займенників в українській мові.
2. Аналіз випадків субстантивації займенників, переходу незайменникових слів у займенникові.
3. Вправи на відмінювання та правопис займенників.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Гінзбург М. Про гендерні особливості займенникових іменників кожний, усякий, жодний. *Українська мова*. 2014. № 2. С.94-106.
3. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
5. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
6. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
7. Ожоган В.М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови. К., 1997. 231 с.
8. Сич В. Ф. Перехід у займенники слів інших частин мови. *Українська мова і література в школі*. 1984. № 10. С. 28 -32.
9. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
10. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
11. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
12. Шелехова Г. Займенник. *Дивослово*. 1995. № 9. С. 38-41.
13. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
14. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. Складіть розгорнутий план до статті:
 - Гінзбург М. Про гендерні особливості займенникових іменників кожний, усякий, жодний. *Українська мова*. 2014. № 2. С.94-106.
2. *Провідмініяйте займенники. Подайте всі можливі відмінкові форми граматичних значень числа й роду. Зробіть висновки про особливості відмінювання займенників.*
Я, мій, хто, котрийсь, ніхто, який, ти, ніщо, будь-чий, себе.
3. *Знайдіть випадки вживання інших частин мови у значенні займенників.*
Прийшла мені на думку одна річ, котра може зробити їх податнішими до згоди. Не шукай правди в других, коли в тебе її немає. 3. За одного вченого дають десять невчених. 4. Тільки той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив. 5. Було колись в одній країні: сумний поет в сумній хатині рядами думи шиковав. 6. То вже

- ваш брат, буває, соромиться сто метрів пішки пройти. 7. Мов одірвалось од гіллі, одно – однісіньке під тином сидить собі в старій ряднині.
4. Підготуйте навчальну презентацію на тему «Правопис займенників».

Практичне заняття № 11

ДІЄСЛОВО. КАТЕГОРІЯ ВИДУ, ПЕРЕХІДНОСТІ-НЕПЕРЕХІДНОСТІ, СТАНУ.

Теоретичні питання

1. Значення дієслів як слів, що виражають дію або стан у процесі їх тривання або становлення. Головні морфологічні ознаки, синтаксична роль дієслів.
2. Дієвідмінювані, відмінювані і невідмінювані форми дієслова.
3. Неозначена форма дієслова (інфінітив).
4. Вид як граматична категорія дієслова. Дієслова доконаного і недоконаного видів, їх морфологічна відмінність, зв'язок категорії виду з категоріями способу і часу.
5. Значення категорії перехідності/неперехідності. Засоби вираження категорії перехідності/неперехідності.
6. Зв'язок перехідних і неперехідних дієслів з категорією дієслівного стану.
7. Категорія дієслівного стану.

Практично в аудиторії

1. Визначення в тексті дієвідмінюваних і незмінюваних форм дієслова.
2. Вправи на творення співвідносних видових пар дієслів.
3. Аналіз перехідних і неперехідних дієслів у тексті, визначення засобів їх вираження.
4. Аналіз категорії стану дієслів, спостереження зв'язку з категорією перехідності - неперехідності засобів вираження.

Рекомендована допоміжна література

1. Арсірій А.Т. Дієслово як частина мови. *Українська мова і література в школі*. 1989. № 1. С. 76-78.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Возний Т.М. Структурно-семантичні групи дієслів в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 3. С. 27-34.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
5. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
6. Загнітко А. П. Аналітизм у системі дієслівних категорій. *Мовознавство*. 1993. № 4. С. 25-32.
7. Калько М. І. Видова неоднорідність дієслів як вияв взаємодії категорії виду з їх лексичним значенням. *Мовознавство*. 1990. № 2. С. 31-38.
8. Лаврінець О. Пасивні конструкції з дієсловами на -ся в сучасній науковій мові: синонімія та паралелізм функціонування. *Українська мова*. 2014. № 1. С. 61-75.
9. Мельник І. Відприкметникова дієслівна морфологічна транспозиція. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 11-24.
10. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. К., 1971. 315 с.
11. Симонова К. Граматичні категорії дієслова: основні підходи до вивчення. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 34-45.
12. Таран А. До проблеми визначення синтаксичних функцій інфінітива. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 2. С. 11-14.
13. Труб В. Про обмеження на варіативність виду дієслівних форм та деякі функції видового протиставлення. *Українська мова*. 2012. № 1. С. 18-32.
14. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
15. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
16. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.

Самостійна робота до теми

1. Розмістіть і запишіть дієслова у такому порядку: 1) дієвідмінювані форми; 2) відмінювані форми; 3) незмінні форми. Які форми дієслова належать до кожної з груп?

Сказано, спав, сплячи, замкнений, зростатиме, не боятись, живите, буде читати, забути, прийдуть, докоряло, сказали б, посивіла, поховано, догнав, сідаю, зростаючи, напише, пішла б, дійдеш, трудишся, осяду, читаючи, написав би, виводити, носячи, убитий, взяли, сідаю, підписано, кажете, сказати, була, біжу, будьмо, прочитавши, принісши, візьміть.

2. Випишіть дієслова тільки в неозначеній формі. Коли неозначена форма може мати суфікс –ть?

Мусити, читали б, не осліпнути, розмовлятиму, почути, побачу, бути, співать, змагатися, розпустять, посіяти, могли, закрити, синіти, будувать, розпустять, сміятися, недобачати, збить, захворіти, хотів би, сядь, з'їхатись, хотілося, підсипати, ревти, їжте, заснула, записавши, розкритий, досліджуване, приголубте, виношуючи.

3. Утворіть суфіксальним способом від дієслів *доконаного* виду дієслова *недоконаного* виду. Виділіть суфікси.

Розважити, відмінити, завершити, пригадати, створити, залишитися, скоротити, вишити, виправити, продовжити, оформити, задивитися, згадати.

4. Визначте у тексті перехідні й неперехідні дієслова та засоби їх вираження.

Люди змагалися з вогнем врукопаш... У хід було пущено лопати, вила, граблі, порожні лантухи, ошмаття якихось брезентів. Однак щойно прибитий вогонь знову оживав, ріс, вітер потужно роздирив полум'я, багряне гаддя проповзало поміж людей, рвалося вперед, швидко зникаючись між собою... Поки що горіло скомбайноване поле, палахкотіла пуста солома, але копи були недалеко... (О. Гончар).

Практичне заняття № 12

КАТЕГОРІЯ СПОСОБУ І ЧАСУ ДІЄСЛІВ

Теоретичні питання

1. Категорія способу. Дійсний, умовний, наказовий способи дієслів, їх значення і форми.
2. Форми умовного способу (з історичними поясненнями), їх творення та вживання.
3. Наказовий спосіб, творення форм наказового способу.
4. Категорія часу дієслів, їх зв'язок з категоріями способу, виду, стану.
5. Значення форм теперішнього, майбутнього і минулого часів.
6. Минулий час. Історична довідка про походження сучасних форм минулого часу. Залишки форм давноминулого часу і їх використання в сучасній мові.
7. Майбутній час. Проста, складна і складена форми майбутнього часу.
8. Переносне вживання часових форм дієслова.

Практично в аудиторії

1. Спостереження форм дієслів у наказовому способі, властивих їм значенневих відтінків та інтонації.
2. Розгляд дієслів минулого часу (з історичною довідкою) та складної (синтетичної) і складеної (аналітичної) форм майбутнього часу.

Рекомендована допоміжна література

1. Барчук В. Формальна і функціонально-семантична співвіднесеність категорій часу та способу. *Українська мова*. 2011. № 4. С.77-84.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Мельник Ю. В. Давноминулий час: проблема та гіпотези. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 30-32.
6. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. К., 1971. 315 с.

7. Симонова К. Граматичні категорії дієслова: основні підходи до вивчення. *Українська мова*. 2012. № 2. С.34-45.
8. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
9. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
10. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.

Самостійна робота до теми

1. Опрацюйте статтю:
 - Барчук В. Формальна і функціонально-семантична співвіднесеність категорій часу та способу. *Українська мова*. 2011. № 4. С.77-84.
2. *Утворіть форми теперішнього, минулого і майбутнього часу від поданих дієслів.*
Співати, хотіти, сидіти, лазити, бігти, говорити, дати, розповісти.
3. *Утворіть усі форми наказового способу. Назвіть граматичні засоби вираження способу.*
Злазити, різати, глянути, писати, бігти, літати, летіти, стояти, бувати, ловити, брати, читати, мати, учити.
4. *Випишіть з художніх творів по два-три речення з дієсловами умовного і наказового способів.*

Практичне заняття № 13

ДІЄПРИКМЕТНИК ЯК ДІЄСЛІВНА ФОРМА

Теоретичні питання

1. Дієприкметник як форма дієслова. Дієслівні та прикметникові ознаки дієприкметника.
2. Активні та пасивні дієприкметники, їх творення, значення та вживання
3. Перехід дієприкметників у прикметники (ад'єктивація) та іменники (субстантивація).

Практично в аудиторії

1. Характеристика дієприслівників як специфічної дієслівної форми.
2. Творення активних і пасивних дієприкметників.

Рекомендована допоміжна література

1. Божко Ю.О. Особливості дієприкметника в сучасній українській мові. *Лінгвістика*. 2013. № 2 (29). С.175-185.
2. Булаховський К. Активні дієприкметники в українській літературній мові: питання статусу й практичного вживання. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 1. С. 56- 58.
3. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
4. Вихованець І. Частиномовний статус дієприкметників. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 54-60.
5. Гнатюк Г. М. Ад'єктивація дієприкметників у сучасній українській літературній мові. *Мовознавство*. 1993. № 1. С. 19-29.
6. Гнатюк Г.М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові. К., 1982. 248 с.
7. Гнатюк Г.М. Синтаксичні функції дієприкметників у сучасній українській мові. *Мовознавство*. 1980. № 4. С. 18-28.
8. Голосовська Г. Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні?. *Українська мова*. 2011. № 4. С.63-71.
9. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
10. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
11. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.
12. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
13. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.

14. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
15. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
16. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. Опрацюйте статтю:
 - Голосовська Г. Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні?. *Українська мова*. 2011. № 4. С.63-71.
2. *Згрупуйте окремо словосполучення з прикметниками і дієприкметниками. З'ясуйте явище ад'єктивації. Поясніть написання не з дієприкметниками.*

Не сказане другом слово, несказанна радість; незлічена худоба, незліченний скарб; не допущений до змагань спортсмен, недопущений вчинок; ніким не пояснений матеріал, непояснений поступок; поранений боєць, тяжко поранений командир; смажена риба, смажена на олії картопля; ва□рений рис, варе□не м'ясо; блискучий перстень, блискаючі зірки; захід не здійснений, нездійснений задум.
3. *Складіть із поданими словами по два речення, в яких би вони виступали то в значенні дієприкметника, то – іменника.*

Полонений, приїжджаючий, побитий, мітингуючий, прочитане.

Практичне заняття № 14 ДІЄПРИСЛІВНИК ЯК ДІЄСЛІВНА ФОРМА Теоретичні питання

1. Дієприслівник як проміжний розряд між дієсловом і прислівником.
2. Дієслівні та прислівникові характеристики дієприслівника.
3. Значення дієприслівників доконаного та недоконаного видів.
4. Творення та синтаксична роль дієприслівників.
5. Перехід дієприслівників у прислівники та прийменники.

Практично в аудиторії

1. Характеристика дієприслівників як специфічної дієслівної форми.
2. Спостереження випадків переходу дієприслівників у прислівники та службові слова.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
6. Передрій Г. Дієприслівник. *Дивослово*. 1994. № 12. С. 36-38.
7. Тішечкіна К. З історії акцентуації дієприслівників на -ши/-вши. *Українська мова*. 2010. № 2. С.25-33.
8. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
9. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
10. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
11. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
12. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. *Утворіть від наведених дієслів дієприслівники недоконаного виду теперішнього часу. З дієприслівником, утвореним від виділеного дієслова, складіть два речення так, щоб в одному з них дієприслівник був звичайною обставиною, а в іншому – входив до дієприслівникового звороту.*

- Німіти, стояти, **сміятися**, опрацьовувати, бачити.
2. Утворіть від наведених дієслів дієприслівники доконаного виду минулого часу. Використавши дієприслівник, утворений від виділеного дієслова, складіть два речення так, щоб в одному з них дієприслівниковий зворот був на початку речення, а в іншому – в середині.
Спитати, вийти, добігти, підняти, **обговорити**, засміятися.
 3. Від поданих дієслів утворіть можливі форми дієприслівників, поясніть їх творення.
Їхати, проїхати, везти, привезти, ламати, ходити, залишати, вивчати, летіти, рости, хотіти, вилити, махати, махнути, синіти, оголошувати, оголосити, розстелити, сісти, сидіти, сідати, колоти, заплести.

Практичне заняття № 15

ПРИСЛІВНИК

Теоретичні питання

1. Значення прислівників як слів, що виражають ознаки дії, стану чи іншої ознаки .
2. Головні морфологічні ознаки та синтаксична роль прислівників.
3. Поділ прислівників за значенням.
4. Ступені порівняння означальних прислівників.
5. Творення прислівників.
6. Явище адвербіалізації.
7. Перехід прислівників у інші частини мови.

Практично в аудиторії

1. Визначення в тексті прислівників.
2. Виконання вправ на творення ступенів порівняння прислівників.
3. Аналіз прислівників із погляду морфологічної структури.
4. Виконання вправ на розмежування прислівників, утворених різними способами.
5. Розмежування прислівників і омонімічних форм слів інших частин мови

Рекомендована допоміжна література

1. Білоусенко І. П. Прислівники часу в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1982. № 7. С. 43-45.
2. Білоусенко П.І. До питання про основний спосіб творення прислівників в історії української мови. *Українська мова*. 2008. № 2. С. 14-30.
3. Болюх О.В. Морфолого-синтаксичні особливості прислівника. *Мовознавство*. 1994. № 6. С. 34-39.
4. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
5. Висоцький А. Функціонально-синтаксичні сфери означальних прислівників в українській літературній мові. *Українська мова*. 2013. № 2. С.29-37.
6. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
7. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
8. Карпенко Ю.О. Ступені порівняння різних частин мови та їхні функції. *Мовознавство*. 2010. № 2-3. С.41-48.
9. Костусяк Н. М. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників. Луцьк, 2002. 179 с.
10. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
11. Ощипко І. Й. Порівняльна характеристика відприкметникових прислівників (на матеріалі української, російської та білоруської мов). *Мовознавство*. 1977. № 6. С. 24-28.
12. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
13. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
14. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.

15. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
16. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. *Визначити прислівники в реченнях, випишіть їх разом із залежними словами: поставте питання, яке б вказувало на смисловий зв'язок прислівника з пояснювальним словом. Зазначте, яким членом речення виступає кожний прислівник.*

У праці, в слові, рано й пізно, як до землі колись Антей, ми припадаємо, Вітчизно, тобі до трепетних грудей (М.Рильський). 2. Як парость виноградної лози, плекайте мову. Пильно й ненастанно політь бур'ян. Чистіша від сльози вона хай буде. Вірно і слухняно нехай вона щоразу служить вам, хоч і живе своїм життям (М.Рильський). 3. Це йдуть до сонця вічно молоді (В.Сосюра). 4. Високо вгорі пролітає ескадрилья літаків (Ю.Яновський).

2. *Враховуючи значення прислівників, розподіліть їх за розрядами і запишіть.*
Вдвох, віддавна, вбік, завзято, опівдні, гарно, помалу, начетверо, доверху, сумно, напам'ять, донизу, звисока, холодно, тонко, просто, праворуч, по-батьківськи, тепло, по-розумному, високо, коли-небудь, згарячу, день у день, втрое, дуже, надзвичайно, вкрай, щороку, тепер.
3. *Складіть речення, в яких би сполучення **на пам'ять, в останнє, по вашому, в край, до волі, на віки** писалися то окремо, то разом. Поясніть це явище.*
4. *Виділіть морфологічні типи прислівників за походженням і запишіть їх у такому порядку: прислівники, які походять від: а) прикметників, б) іменників, в) числівників, г) займенників, ґ) дієслівних форм, д) інших форм слів і від словосполучень.*

Тричі, дружньо, дружно, сп'яну, спросоння, скраю, спершу, потихеньку, посередині, грайливо, догори, влітку, наодинці, нашвидку, безжурно, напоказ, вранці, учотирьох, злегка, допізна, надвечір, назустріч, безжально, по-ударному, день при дні, по-друге, з ранку до вечора, втретє, знов, замолоду, навесні, насилу, пригнічено, по-товариськи, вдесьятеро, заповзято, ніжно, звисока, врівень, голіруч, дарма.

5. *Визначте розряди прислівників, поясніть їх творення і правопис.*
Куди, абикуди, коли-небудь, десь, гуртом, будь-коли, бігом, миттю, днями, згори, взимку, щохвилини, вбік, вплав, високо, рано-вранці, ясно, вночі, знову, вліво, по-розумному, тричі, там, сидьма, віч-на-віч, тут, тому, босоніж.

Практичне заняття № 16

СЛОВА КАТЕГОРІЇ СТАНУ. МОДАЛЬНІ СЛОВА.

Теоретичні питання

1. Слова категорії стану та їх місце в системі частин мови.
2. Модальні слова і їх групи за значенням і вживанням. Синтаксична роль модальних слів.

Практично в аудиторії

1. Визначення в тексті слів категорії стану та модальних слів.
2. Морфологічний аналіз слів категорії стану.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
6. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.

7. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
8. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
9. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
10. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. *Із поданих речень випишіть слова категорії стану. Обґрунтуйте свою думку.*
 1. Як страшно людині коли їй нема кому відчинити дверей. 2. Як біло, як блакитно, як синьо стало довкола, а в небі на холод вставало два сонця (М.Стельмах).
 3. Можна вибрати друга і по духу брата, та не можна рідну матір вибирати (В.Симоненко).
 4. Соломії ставало моторошно (М.Коцюбинський).
 5. Журавлі кричать за долиною, свіжо так, і мрійно так кругом.
2. Випишіть із художньої літератури речення, у яких наявні слова категорії стану. Виконайте їх морфологічний аналіз.
3. Складіть і запишіть чотири пари речень, де б в одних реченнях слова **виходить, очевидно, можливо, здаватися** були модальними, а в інших – виступали членами речення.

Морфологічний аналіз слів категорії стану

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Частиномовна належність.
3. Група слів за значенням: стан людини, природи, оточення, суб'єктивна оцінка стану, стан з модальним відтінком.
4. Група за походженням: первинне чи вторинне (відіменникове, відприслівникове чи віддієслівне).
5. Граматичні категорії: спосіб (дійсний чи умовний), час (теперішній, майбутній чи минулий).
6. Синтаксична роль.

Зразок

Коли вам *страшно* – геть ідіть з дороги (Леся Українка).

Страшно – слово категорії стану, стан людини, вторинне, відприслівникове, дійсний спосіб, теперішній час, присудок.

Практичне заняття № 17

ПРИЙМЕННИК ЯК СЛУЖБОВА ЧАСТИНА МОВИ

Теоретичні питання

1. Лінгвістичний статус службових слів у системі частин мови.
2. Прийменник. Основні підходи до визначення статусу прийменника.
3. Семантичні типи прийменників.
4. Походження прийменників та їх морфологічний склад.
5. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники.
6. Полісемія і синонімія прийменників.

Практично в аудиторії

1. Вправи на аналіз прийменників з погляду структури, розмежування вторинних прийменників і омонімічних слів інших частин мови.
2. Аналіз службової функції та вживання прийменників із відтвореними відмінковими формами іменників.

Рекомендована допоміжна література

1. Балабан Г. Нові власне-прийменники та їхні функціональні еквіваленти. *Українська мова*. 2007. № 3. С. 90-97.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови. К., 1980. 194 с.

4. Голосовська Г. Неповнозначні частини мови у функціональному аспекті. *Українська мова*. 2012. № 1. С.96-101.
5. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
6. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
7. Кулібаба Л. Актуалізовані прийменники в українській літературній мові початку ХХІ століття. *Українська мова*. 2015. № 4. С.78-89.
8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.
9. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
10. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
11. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
12. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
13. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. Запишіть поетичний текст (на вибір), насичений службовими словами. Підкресліть їх, вкажіть значення і функції.
2. Скласти речення з прийменниками: **вздовж, напередодні, близько, коло, поряд з**. Визначити їх морфологічний склад і з'ясувати, від яких частин мови вони утворені.
3. *Визначте розряди прийменників за будовою.*
Від, наді, посеред, на чолі, згідно з, з-понад, поза, для, перед, через, під час, поруч з, попід, піді, поперед, у зв'язку з, про, з-над, на.
4. *Визначте морфологічний склад та походження прийменників.*
У розріз з, на, за, поряд, заради, поблизу, з-понад, довкола.

Практичне заняття № 18

СПОЛУЧНИК ЯК СЛУЖБОВА ЧАСТИНА МОВИ

Теоретичні питання

1. Сполучники як службові слова, що виражають зв'язок між словами та реченнями.
2. Морфологічний склад сполучників
3. Синтаксичні функції сполучників.
4. Сполучні слова, відмінність їх від сполучників.
5. Перехід повнозначних слів у сполучники.

Практично в аудиторії

1. Аналіз семантико-синтаксичних функцій, сполучників сурядності і підрядності.
2. Вправи на розмежування сполучників і сполучних слів.

Рекомендована допоміжна література

1. Булаховський Л.А. Сполучники і сполучні групи. К., 1977. 176 с.
2. Весельська Г. Нові явища у функціонально-стилістичному вживанні протиставних сполучників в українській літературній мові кінця ХХ — початку ХХІ століть. *Українська мова*. 2011. № 1. С.36-44.
3. Голосовська Г. Неповнозначні частини мови у функціональному аспекті. *Українська мова*. 2012. № 1. С.96-101.
4. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови. Київ, 2010. 208 с.
5. Городенська К. Повертаймо до вжитку парний сполучник не так... як. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 38.
6. Городенська К.Г. Граматична неоднорідність сполучників в українській літературній мові. *Українська мова*. 2008. № 4. С. 3-14.
7. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
8. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.

9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.
10. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
11. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
12. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
13. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Самостійна робота до теми

1. *Спишіть, підкреслюючи сполучники сурядності однією рискою, сполучники підрядності – двома. Визначте групу за будовою та за характером відношень, які вони виражають. Виконайте морфологічний розбір сполучників.*

1. Думаю думу, а древо тривоги людської кроною й коренем в долю мою пророста (А.Кичинський). 2. В кар'єрі засвітились ліхтарі, мов хтось гасав шалено угорі і збив копитами рясне сузір'я, що світить людям о ночній порі (Клим.). 3. А він – з листка й росинки вигляда. І суть його повінчана з землею, бо на землі колись, а не над нею свій «Сад пісень» шукав Скворода (Г. Коваль). 4. Звичайне слово, але тепле, продовжує зелене буття... (Горл.). 5. Він малював, щоб не розлучатися із тими, кого любив, щоб вижити духовно і фізично (З журналу). 6. Небо чорне. Ані місяця, ані зірок (В. Малик).

2. Складіть речення, в яких би слова **що, як, коли** виступали то сполучниками, то сполучними словами.
3. Опрацювати статті:
 - Городенська К. Повертаймо до вжитку парний сполучник не так... як. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 38.
 - Городенська К.Г. Граматична неоднорідність сполучників в українській літературній мові. *Українська мова*. 2008. № 4. С. 3-14.

Практичне заняття № 19

ЧАСТКА ЯК СЛУЖБОВА ЧАСТИНА МОВИ

Теоретичні питання

1. Проблема лінгвістичного статусу часток.
2. Функціонально-семантична класифікація часток.
3. Склад часток за походженням.
4. Частки препозитивні і постпозитивні.
5. Правопис часток.

Практично в аудиторії

1. З'ясування значень і розрядів часток.
2. Вправи на правопис часток.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Голосовська Г. Неповнозначні частини мови у функціональному аспекті. *Українська мова*. 2012. № 1. С.96-101.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
6. Симонова К.С. Категоріальні ознаки та синтаксичні функції часток. *Українська мова та література в школі*. 1983. № 7. С. 47-49.
7. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.
8. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.

9. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
10. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.

Самостійна робота до теми

1. *З'ясуйте, в яких реченнях виділені слова є частками, а в яких – іншими частинами мови. Поясніть походження таких часток.*
 1. Далеке море відкрило широкі обійми землі і радісно тремтіло, **немов** жива блакить неба (М.Коцюбинський).
 2. **Немов** дзвенить проміння запашне од бджіл і квітів (В.Сосюра).
 3. **Воно** мале, ще дитина, нічого не знає (Т.Шевченко).
 4. Так ось **воно** яка ти (Олесь Гончар).
 5. Наш народ – **це** ж океан! (П.Тичина).
 6. **Це** одразу нагадувало дитинство.
 7. Мене все життя ваблять **й** хвилюють зорі.
 8. От якби **й** нам взяти одну зірку в свою оселю (М.Стельмах).
 9. Місяць давно **вже** зійшов (М.Коцюбинський).
 10. Не такий **вже** Чіпка вдався, щоб його можна було бійкою спинити (Панас Мирний).
2. *Доберіть речення, в яких би частки виконували формотворчу роль, виражали значення оклику, захоплення, пом'якшення наказу, підсилення або виділення якогось члена речення, бажаність тощо.*
3. *Визначте групу модальних часток.*

Це, аж, же, чи, ні, невже, таки, ото, ледве, немов, ну, тільки, лише, чи, ось, авжеж, не.
4. *Складіть анотацію до статті:*
 - Симонова К.С. Категоріальні ознаки та синтаксичні функції часток. *Українська мова та література в школі*. 1983. № 7. С. 47-49.
5. *Підготуйте презентацію на тему «Правопис часток».*

МОДУЛІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ Теоретичні питання

1. Системи граматичних категорій у сучасній українській літературній мові.
2. Морфологічні, синтаксичні та лексико-граматичні категорії.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
5. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
6. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
7. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
8. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
9. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
10. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
11. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
12. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. Опрацювати теоретичні питання.
2. Прочитайте статті:
Баранник Д. Х. Поняттєва категорія порядковості (до питання про включення в категоріальну систему мовних явищ). *Мовознавство*. 1992. № 5 С. 17-19.
Барчук В. М. Граматична категорія темпоральності: семантико-структурний аспект. *Мовознавство*. 2011. № 6. С.64-76.
Дайте відповідь на питання:
Що таке категорія порядковості та категорія темпоральності, у чому їх сутність?

Самостійна робота МОРФОЛОГІЯ Теоретичні питання

1. Принципи виділення частин мови в українській мові.
2. Проблема займенникових слів.
3. Нечастиномовні слова-морфеми і слова-речення.
4. Ступені й різновиди взаємопереходу частин мови.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
3. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
4. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
5. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
6. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.

7. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
8. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
9. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
10. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
11. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
12. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. К., 1986. 136 с.
13. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
14. Юшук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.
15. Ярошевич І. Становлення й кодифікація української морфологічної термінології. *Українська мова*. 2010. № 3. С.44-55.

Завдання

1. Опрацювати теоретичні питання.
2. Прочитайте статтю: Глібчук Н. М., Добосевич У.Б. Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів, 2010. Вип. 50. С. 386-404.
Дайте визначення поняттям «міжчастиномовна омонімія», «морфолого-синтаксичний спосіб творення», «конверсія», «субстантивація». Запишіть кілька прикладів міжчастиномовної омонімії.
3. Прочитайте статтю: Ярошевич І. Становлення й кодифікація української морфологічної термінології. *Українська мова*. 2010. № 3. С.44-55.
Складіть покажчик морфологічної термінології, яку розглядає автор у дослідженні. Чи всі терміни вам знайомі? Дайте визначення поняттю «кодифікація».
4. Складіть анотації до поданих джерел:
Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. К., 1986. 136 с.

Самостійна робота **РІД І ЧИСЛО ІМЕННИКА** Теоретичні питання

1. Іменники семантико- і формально-граматичного роду, способи їх вираження.
2. Родові ознаки незмінюваних іменників.
3. Рід аббревіатур.
4. Одиначні та множинні іменники.

Рекомендована допоміжна література

1. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії: функціональний аналіз. К., 1991. 169 с.
2. Безпояско О.К. Зони перехідності в граматичній категорії числа іменника. *Мовознавство*. 1995. № 2-3. С. 9-12.
3. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
5. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
6. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
7. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
8. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
9. Загнітко А.П. Диференціація невідмінюваних іменників за родами в українській мові. *Українське мовознавство*. 1985. Вип. 13. С. 89-94.
10. Загнітко А.П. Категорія роду в системі граматичних категорій іменника. *Мовознавство*. 1987. № 2. С. 62-67.

11. Загнітко А.П. Функції граматичних форм роду іменників. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 6. С. 50-54.
12. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
13. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
14. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
15. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
16. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
17. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
18. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. Законспекуйте статтю: Загнітко А.П. Диференціація невідмінюваних іменників за родами в українській мові. *Українське мовознавство*. 1985. Вип. 13. С. 89-94.
2. Підготуйте навчальну презентацію на тему «Рід абrevіатур та незмінюваних іменників».

Самостійна робота

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКА

Теоретичні питання

1. Поділ іменників на відміни (історичний коментар).
2. Іменники I відміни, особливості їх відмінювання.
3. II відміна іменників, їх словозміна.
4. Особливості відмінювання іменників III відміни.
5. Особливості відмінювання іменників IV відміни.
6. Відмінювання плуративних іменників.
7. Невідмінювані іменники.

Рекомендована допоміжна література

1. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії: функціональний аналіз. К., 1991. 169 с.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови. К., 1987. 232 с.
4. Вихованець І.Р. Дві версії про місцевий відмінок. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 25-30.
5. Гінзбург І. Про форми знахідного відмінка в українських фахових текстах. *Українська мова*. 2012. № 4. С.29-41.
6. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
7. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
8. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
9. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
10. Карпенко Ю.О. Друга відміна іменників. *Українська мова і література в школі*. 1984. № 11. С. 29-34.
11. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
12. Костусяк Н. Морфологічні та семантичні відмінки сучасної української літературної мови. *Українська мова*. 2013. № 4. С.45-58.
13. Кулібаба Л. Варіантність відмінкових закінчень іменників на тлі морфологічних норм української літературної мови кінця ХХ – початку ХХІ сторіч. *Українська мова*. 2014. № 1. С.86-97.
14. Скаб М.С. Кличний відмінок та його синтаксичні функції. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 1. С. 64-66.

15. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
16. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
17. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
18. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.

Завдання

1. Складіть тези до статті: Кулібаба Л. Варіантність відмінкових закінчень іменників на тлі морфологічних норм української літературної мови кінця ХХ – початку ХХІ сторіч. *Українська мова*. 2014. № 1. С.86-97.
2. *Визначте відміну і групу іменників. З'ясуйте критерії поділу іменників на групи і відміни. Запишіть парадигми виділених слів, урахувавши й варіанти закінчень. Прокоментуйте особливості відмінкових закінчень.*
 Рух, завдання, синява, дія, природа, **Роман**, мати, **гусенятко**, плем'я, одяг, яблуко, **межа**, дощ, учениця, козеня, любов, **радість**, дитина, гай.
3. *Поставте подані іменники у Р.в. одн. Поясніть правопис відмінкових закінчень.*
 Дністер, край, вітер, метр, пенал, дощ, полк, алмаз, відмінок, університет, сентименталізм, розум, стиль, Дон, порт, майстер, люд, жовтень, наказ, морж, прогрес, секретаріат, стіл, двигун, Париж, червень, теніс, абзац, склад, рак, знак, Чернігів, престиж, Ельбрус.
4. *Наведені словосполучення поставте в О.в. одн. та Р.в. мн. Поясніть правопис відмінкових закінчень.*
 Критична стаття, цікава повість, солодка груша, холодна війна, дівоче ім'я, вдала здобич, хитре лисеня, досвідчений бібліотекар, білолице дівчатко.

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ІМЕННИКА

Морфологічний аналіз іменника як частини мови передбачає визначення його лексико-граматичних розрядів, граматичних категорій (роду, числа і відмінка), з'ясування специфіки словозміни і синтаксичної ролі.

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма (називний відмінок).
3. Лексико-граматичні категорії:
 - а) власна чи загальна назва;
 - б) назва істоти чи неістоти;
 - в) лексичне значення – конкретне (предметне, речовинне, збірне) чи абстрактне.
4. Граматичні категорії:
 - а) рід і засоби вираження його (семантичні ознаки, морфологічна будова, синтаксичні зв'язки з іншими словами в реченні);
 - б) число і засоби вираження його;
 - в) відмінок і засоби вираження його;
 - г) відміна і група.
5. Синтаксична роль.
6. Будова слова
7. Правопис слова.

Зразок

Липень промайнув гарячим крилом над землею і розтанув між соковитими травами (М.Сиротюк).

1. Липень.
2. Липень.
3. Загальна назва; неістота (що?); назва абстрактного поняття.

4. Чоловічий рід, засіб вираження – нульове закінчення (морфологічна ознака); однина, засіб вираження – нульове закінчення (можливе: липень-липні); Н.в., засіб вираження – нульове закінчення; II відміна, м'яка група.
5. У реченні виконує роль підмета.
6. Лип^ень □
7. У суфіксі **-ень** пишемо букву **е**, бо при зміні слова **е** випадає (липень-липня).

Завдання

Виконайте морфологічний аналіз іменників.

Притихлі, задумані йдуть понад хлібами повстанці. Попускали поводи, погорбатились від думок, а хліба черкаються сідел, горнутья й горнутья ласкавим колоссям просто до рук. Волошками, полином та васильками позаростали межі. А навкруги вся ніч переповнена розміреним шумом хлібів, їхніми розрідженими вітром пахощами. Давно не було такого врожаю. Будуть і копи пашнисті, і снопи рясністі. Косарів тепер тільки б, а косарі – в сідлах. Баржак подавив у собі зітхання. До самого крайнеба, до самого місяця хлюпає урожай, а збиратиме хто? (О. Гончар).

Самостійна робота

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ І СЛОВОТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ.

Теоретичні питання

1. Відмінювання прикметників твердої та м'якої групи.
2. Проблема кількості відмінюваних грамем прикметника.
3. Особливості відмінювання та правопису прикметників на *-лиций*.
4. Словотвір якісних, відносних, присвійних прикметників.
5. Творення прикметників від географічних назв.
6. Прикметники, утворені складанням основ, їх правопис.

Рекомендована допоміжна література

1. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
2. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові. К., 1978. 205 с.
3. Грищенко А.П. Прикметник у структурі словосполучення і речення. *Українська мова і література в школі*. 1986. № 7. С. 39-45.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Кононенко І. В. Прикметник у слов'янських мовах. К., 2009. 495 с.
6. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
7. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
8. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
9. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
10. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
11. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. *Поставте наведені прикметники у родовому, орудному, місцевому відмінках чоловічого і жіночого родів однини та множини.*
Довгошій, блідолиций, літній, озимий, Сергіїв, Настин.
2. *Розкрийте дужки і запишіть імена по батькові: Поставте їх у родовому та орудному відмінках однини.*
Іван (Петро), Софія (Олексій), Віра (Ілля), Корній (Ілля), Ольга (Ігор), Андрій (Віталій).
3. *Згрупуйте подані прикметники за типами відмінювання; запишіть парадигму виділених слів. Зробіть висновки про особливості словозміни прикметників,*

прокоментуйте наявність паралельних відмінкових закінчень.

Верхні, тітчині, болючі, Вікторові, **рясні**, дрібні, чарівні, отчі, **ячмінні**, дубові, Лукіні, ведмежі, **пізні**, верхні, багаті, шановні.

4. Утворіть присвійні прикметники чоловічого, жіночого, середнього роду, визначте словотворчі і формотворчі афікси. З'ясуйте, від яких іменників присвійні прикметники не утворюються. Поясніть причину.

Тарас, соловейко, Тихін, муха, холдинг, Гончар, динго, Оксана, ведмідь, мавпа.

5. Запишіть прикметники разом, окремо або з дефісом. Поясніть їх правопис.

Електро/силовий, радіо/фізичний, тепло/обмінний, загально/доступний, західно/український, легко/атлетичний, низько/продуктивний, високо/оплачуваний, вільно/конвертований, діаметрально/протилежний, компетентісно/орієнтований, науково/обґрунтований, професійно/орієнтований, хімічно/стійкий, сто/літровий, сорока/годинний, сіро/голубий, темно/зелений, жовто/гарячий, червоно/гарячий.

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИКМЕТНИКІВ

Морфологічний аналіз прикметника передбачає визначення його лексико-граматичних розрядів (якісні, відносні, присвійні, відносно-якісні, присвійно-відносні, присвійно-якісні, десемантизований прикметник), ступенів порівняння (для якісних), синтаксично залежних від іменника граматичних категорій роду, числа і відмінка, груп словозміни (тверда чи м'яка) та синтаксичної ролі.

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма (називний відмінок чоловічого роду).
3. Лексичне значення (ознака за кольором, за розміром, за внутрішніми чи зовнішніми властивостями, за відношенням до предмета, до особи чи тварини, до місця, часу тощо).
4. Розряди за значенням (якісний, відносний, присвійний, відносно-якісний, присвійно-відносний, присвійно-якісний).
5. Ступінь порівняння, засоби вираження його.
6. Форма – повна (стягнена, нестягнена), коротка.
7. Група – тверда, м'яка.
8. Рід і засоби вираження його.
9. Відмінок і засоби вираження його.
10. Число і засоби вираження його.
11. Синтаксична роль.
12. Будова слова.
13. Правопис слова.

Зразок

Панувало над селом **лагідне** серпневе надвечір'я (В.Козаченко).

1. Лагідне (надвечір'я).
2. Лагідний.
3. Ознака за внутрішніми властивостями.
4. Якісний.
5. —
6. Повна стягнена форма.
7. Тверда група.
8. 9. 10. Вжитий у формі середнього роду однини, називного відмінка (засіб вираження – флексія *-e*), узгоджується у цих формах з іменником *надвечір'я*.
11. Прикметник виступає означенням, є словом залежним.
12. Основа *лагідн-*, закінчення – *-e*, корінь – *лагід-*, суфікс – *-н-*.
13. —

Завдання

Зробіть морфологічний аналіз прикметників.

Іван Сірко серед найславніших кошових отаманів посів місце найпочесніше. Йому належало виняткове місце – кошового над кошовим. Сірко здобув довічне право називатися всенародним улюбленцем і справжнім Героєм, пронісши гідно звання кошового отамана. Славнозвісний гетьман Мазепа поважав Сірка за його славу і лицарські вчинки, за те, що кожен запорозький козак знав про нього, і ніколи не забував, що саме він, Іван Дмитрович, урятував його, Мазепу, від вірної смерті (Г. Колісник).

Самостійна робота

ВІДМІНЮВАННЯ І ПРАВОПИС ЧИСЛІВНИКІВ

Теоретичні питання

1. Відмінювання різних розрядів числівників.
2. Специфіка парадигм кількісних числівників у сучасній українській літературній мові.
3. Особливості словозміни порядкових числівників.
4. Особливості написання числівників.

Рекомендована допоміжна література

1. Арполенко Г. П., Городенська К. Г., Щербатюк Г. Х. Числівник української мови. К., 1980. 179 с.
2. Арсірій А.Т. Відмінювання числівників. *Українська мова і література в школі*. 1988. № 4. С. 74-76.
3. Городенська К. Про форми числівників у складних іменниках на –річчя. *Українська мова*. 2014. № 1. С. 178.
4. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник). Дніпропетровськ, 2000. 170 с.
5. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
6. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
7. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
8. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: у 2-х ч. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв, 2014. 208 с.
9. Косенко К. Формально-синтаксичні кореляти предикатів кількості в українській мові. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 58-66.
10. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
11. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис). Київ, 2000. 370 с.
12. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
13. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
14. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
15. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. *Провідмінійте подані числівники, зазначивши в дужках усі варіанти їх відмінкових форм. Зробіть висновок про особливості відмінювання власне кількісних числівників.*
Сорок три, двісті вісімдесят сім, одинадцять, двоє, тридцять п'ять, сто п'ятдесят один, дванадцять, семеро.
2. *Подайте усі можливі відмінкові форми числівників з прийменниками **понад, біля, з, на;** уведіть їх у речення.*
Триста п'ятдесят шість, вісімнадцять, одна друга, шестеро, двісті одинадцять, шістдесят сім, три четвертих, двоє.
3. *Запишіть числа словами. Порядкові числівники поставте в родовому та орудному*

відмінках: 5-й, 40-й, 70-й, 90-й, 100-й, 4000-й, 6000-й. Як пишуться порядкові числівники?

4. Наведіть 7-8 фразеологізмів з числівниками, визначте їх семантичні особливості і синтаксичні функції.

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЧИСЛІВНИКА

Морфологічний аналіз числівника передбачає з'ясування його семантичних, структурних, граматичних та синтаксичних особливостей.

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма.
3. Розряд за значенням: а) кількісний (власне кількісний, неозначено-кількісний, збірний, дробовий); б) порядковий.
4. Група за будовою.
5. Рід (якщо йому властивий).
6. Число (якщо властиве).
7. Відмінок і засоби вираження його.
8. Синтаксична роль.
9. Будова, походження, творення.
10. Правопис слова.

Зразок

Одну фразу з першого диктанту я й досі пам'ятаю дуже добре (Остап Вишня).

1. Одну (фразу пам'ятаю).
2. Один.
3. Кількісний, власне кількісний.
4. Простий.
5. 6. 7. Вжитий у формі однини, жіночого роду, знахідного відмінка (засіб вираження – флексія -у), у цих формах узгоджується з іменником *фразу*.
8. Разом з іменником виступає у ролі додатка.
9. Корінь одн-, закінчення -у.
10. —

Завдання

Виконайте морфологічний аналіз числівників.

На малих річках було відкрито сім водомірних постів (О. Довженко). Чотири пароконки з дзвониками на дугах, з рушниками на оглоблях, четверо саней, переповнених весільчанами, шукали виходу (О. Довженко.). Сімсот соколят на одній подушці сплять (Народна творчість).

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАЙМЕННИКА

Виконання морфологічного аналізу займенника потребує врахування властивих цій частині мови ознак – узагальненого лексичного значення, строкатості морфологічних особливостей і синтаксичних функцій.

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма (називний відмінок).
3. Розряд за значенням (особовий, зворотний, вказівний, присвійний та ін.)
4. Рід (якщо йому властивий).
5. Число (якщо властиве).
6. Відмінок.
7. Синтаксична роль.

8. Будова слова.
9. Правопис слова.

Зразок

Та музика, мов голос долі, нас освітила й поєднала (Л.Скирда).

1. Та.
2. Та.
3. Вказівний, співвідносний з прикметником.
4. 5. 6. Вжитий у формі однини, жіночого роду, називного відмінка (засіб вираження – флексія *-а*), у цих формах узгоджується з іменником *музика*.
7. У реченні виступає означенням.
8.
9. —

Завдання

Виконайте морфологічний аналіз займенників.

Є в житті кожного народу часи, коли нікому ніщо не прощається, коли всяке добро або зло, зроблене людиною, падає на незримі чаші найтонших терезів історії. І щасливий той, хто винісши народне горе і попрацювавши немало і немало проливши крові на полях битв, може потім уже сказати собі і світу, що в найстрашнішу годину не було у нього зерна неправди за душею.

Самостійна робота

КАТЕГОРІЯ РОДУ, ЧИСЛА І ОСОБИ ДІЄСЛОВА

Теоретичні питання

1. Категорія особи, її значення і морфологічне вираження.
2. Безособові дієслова.
3. Використання особових дієслів у власне особовому, неозначено-особовому, узагальнено-особовому та безособовому значенні.
4. Категорія числа і роду в системі дієслова.

Рекомендована допоміжна література

1. Арсірій А.Т. Дієслово як частина мови. *Українська мова і література в школі*. 1989. № 1. С. 76-78.
2. Борщ Е. Г. Пряме і переносне вживання особових форм дієслів теперішнього – майбутнього часу. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 3. С. 23-30.
3. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
5. Власенко Л. Варіантні значення особової парадигми дієслова. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Вип. II. Херсон, 2005. С. 85-89.
6. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
7. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
8. Романюк Ю. Типологія української дієслівної словозміни: регулярність та унікальність. *Українська мова*. 2012. № 4. С.41-55.
9. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. К., 1971. 315 с.
10. Симонова К. Граматичні категорії дієслова: основні підходи до вивчення. *Українська мова*. 2012. № 2. С.34-45.
11. Таран А. До проблеми визначення синтаксичних функцій інфінітива. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 2. С. 11-14.
12. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
13. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
14. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.

15. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
16. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. Законспекуйте статтю:
 - Симонова К. Граматичні категорії дієслова: основні підходи до вивчення. *Українська мова*. 2012. № 2. С.34-45.
2. Складіть анотації до джерел:
 - Вихованець І. Дієслівно-іменниковий граматичний тип української мови. *Українська мова*. 2012. № 2. С.3-11.
 - Загнітко А.П. Семантико-граматичне енергетичне ядро дієслівності. *Мовознавство*. 2014. № 5. С.3-13.
 - Труб В. Про обмеження на варіативність виду дієслівних форм та деякі функції видового протиставлення. *Українська мова*. 2012. № 1. С.18-32.

Самостійна робота

ДІЄСЛІВНІ ОСНОВИ. КЛАСИ ДІЄСЛІВ. ДІЄВІДМІНЮВАННЯ.

Теоретичні питання

1. Типи дієслівних основ.
2. Поділ дієслів на класи за співвідношенням з основами інфінітива, теперішнього часу.
3. Поділ дієслів на дієвідміни.
4. Дієвідмінювання дієслів.
5. Морфологічні явища при дієвідмінюванні дієслів.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Власенко Л. Варіантні значення особової парадигми дієслова. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Вип. II. Херсон, 2005. С. 85-89.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Загнітко А. П. Аналітизм у системі дієслівних категорій. *Мовознавство*. 1993. № 4. С. 25-32.
6. Коць Т. Граматична норма: дієслівна парадигма в проскрипціях і в публіцистичних текстах початку ХХ століття. *Українська мова*. 2013. № 1. С.68-76.
7. Романюк Ю. Типологія української дієслівної словозміни: регулярність та унікальність. *Українська мова*. 2012. № 4. С.41-55.
8. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. К., 1971. 315 с.
9. Симонова К. Граматичні категорії дієслова: основні підходи до вивчення. *Українська мова*. 2012. № 2. С.34-45.
10. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
11. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
12. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
13. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
14. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. Законспекуйте статтю:
 - Романюк Ю. Типологія української дієслівної словозміни: регулярність та унікальність. *Українська мова*. 2012. № 4. С.41-55.
2. Підготуйте презентацію на тему «Дієвідмінювання дієслів».
3. Дайте визначення виділеним у рекомендованій літературі термінам:

- Винницький В.М. Про українську дієслівну **парокситонезу**. *Мовознавство*. 2008. № 4-5. С.40-54.
- Коць Т. Граматична норма: дієслівна парадигма в **проскрипціях** і в публіцистичних текстах початку ХХ століття. *Українська мова*. 2013. № 1. С.68-76.
- Пітінов В.М. До питання про внутрішню **дистрибуцію** дієслів. *Мовознавство*. 1973. № 5. С. 36-44.

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЄСЛОВА

Дієслово серед інших частин мови вирізняється системою форм, об'єднаних у парадигмі дієслівної лексеми. До них належать дієвідмінювані форми (особи, числа, роду, часу, способу), відмінювані (дієприкметник) і незмінні (інфінітив, дієприслівник, форми на *-но, -то*).

Під час морфологічного аналізу залежно від типу форм дієслівної парадигми визначають загальнодієслівні категорії (виду, перехідності, стану), які властиві всім дієслівним формам, і частководієслівні граматичні категорії (способу, часу, особи, роду, числа), властиві дієвідмінюваним формам вибірково. Для дієприкметника як відмінюваної форми дієслова характерними є іменні категорії відмінка, роду і числа.

Схема морфологічного аналізу дієслова

1. Аналізоване слово.
2. Неозначена форма (інфінітив).
3. Лексичне значення (назва фізичної дії, руху, розумової діяльності, стану тощо).
4. Вид (недоконаний, доконаний) і засоби його вираження.
5. Перехідне чи неперехідне.
6. Стан (активний, пасивний, зворотно-середній) і засоби його вираження.
7. Час (теперішній, майбутній, минулий).
8. Спосіб (дійсний, умовний, наказовий).
9. Особа, рід, число, засоби вираження їх.
10. Дієвідміна.
11. Синтаксична функція.

Зразок

Пролісок **пробив** листок торішній, аж зачудувалася трава (М.Рильський).

1. Пробив.
2. Пробити.
3. Дія.
4. Доконаний вид, засіб вираження – префікс *про-*.
5. Перехідне (пробив листок).
6. Активний стан.
7. Минулий час, засіб вираження – суфікс *-в*.
8. Дійсний
9. Чоловічий рід, однина (засіб вираження – нульове закінчення).
10. І дієвідміна.
11. Присудок.

Завдання

Виконати морфологічний розбір дієслів з поданого тексту.

Храм задумано було звести за подобою візантійського собору, в якому хрестився Володимир. Проте тільки внутрішнє оздоблення нагадує візантійський храм, у своєму плані це традиційний давньоруський собор, увінчаний сімома банями.

Внутрішнім оздобленням Володимирського собору керував професор Київського університету Андріан Прахов. У соборі забуваєш про труднощі й тривоги, на душі стає світло і радісно.

Самостійна робота
ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ НА -НО, -ТО
Теоретичні питання

1. Дієслівні форми на -но, -то.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
5. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
6. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
7. Лаврінець О. З історії вивчення предикативних форм на -но, -то в українській мові. *Українська мова*. 2012. № 2. С.45-57.
8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.
9. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
10. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
11. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
12. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.

Завдання

1. Опрацюйте статтю:
 - Лаврінець О. З історії вивчення предикативних форм на -но, -то в українській мові. *Українська мова*. 2012. № 2. С.45-57.
2. *Спишіть речення, підкресліть безособові дієслівні форми на -но, -то і поясніть їх творення.*

На галяві вже збудовано хату, засаджено городець (Леся Українка). Останній екзамен складено, школу закінчено (О. Донченко). Більше ста верблюдів було в цей день запряжено у водовозки, зав'язано бурдюками та барилами з артезіанською водою (О. Гончар). В історичному музеї зібрано багато експонатів (М. Чабанівський). Зібрано жнива, останній сніп накошено пшениці (А. Малишко). На невисоких столах лежать карти. Там все намальовано, все розраховано (В. Собко). Дощ без устанку лив осінь і літо: луки затоплено, трави побито (П. Грабовський).

Самостійна робота
МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІСПРИКМЕТНИКА
Схема морфологічного аналізу дісприкметника

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма.
3. Активний чи пасивний стан.
4. Від якої основи (інфінітива чи теперішнього часу) утворений.
5. Від якого дієслова утворений (перехідного чи неперехідного).
6. Рід, число, відмінок, засоби вираження їх.
7. Синтаксична функція.

Зразок

Не доїжджаючи до ташанського мосту, Оксен круто звернув праворуч і поїхав ступською дорогою, що пролягала поміж піщаними горбами. Незабаром спустився у глибоку яругу, *порослу* чагарем і дикими грушками (Г. Тютюнник).

1. Порослу.
2. Порослий.
3. Активний минулого часу (суфікс -л-).
4. Порос (ти) +л – порослий.
5. Утворений від неперехідного дієслова *порости*.
6. Жіночий (поросла яруга), однина (закінчення -у), знахідний відмінок (спустився (у що?) в порослу яругу).
7. Означення.

Завдання

Виконайте морфологічний розбір дієприкметників.

Мовчали закурені поля, німувала насічена рубцями-переметами дорога, тільки діброва, до якої він (Богдан) саме дійшов, пересварювалася з хуртовиною і вітром; незлинялі, накучерявлені дуби, як військо шолом'яне, стояли плечем в плече проти них, надламували їхню силу, а самі по коліна вгрузали в сніг (М. Стельмах).

Самостійна робота **НАГОЛОС ДІЄПРИСЛІВНИКІВ** Теоретичні питання

1. Наголос дієприслівників.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
6. Передрій Г. Дієприслівник. *Дивослово*. 1994. № 12. С. 36-38.
7. Тішечкіна К. З історії акцентуації дієприслівників на -ши/-вши. *Українська мова*. 2010. № 2. С.25-33.
8. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
9. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
10. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
11. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
12. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. Скласти тези до статті:
Тішечкіна К. З історії акцентуації дієприслівників на -ши/-вши. *Українська мова*. 2010. № 2. С.25-33.

Самостійна робота **МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЄПРИСЛІВНИКА** *Схема морфологічного аналізу дієприслівника*

1. Аналізоване слово.
2. Від якого дієслова утворений (перехідного чи неперехідного).
3. Від якої основи (інфінітива чи теперішнього часу) утворений і за допомогою якого суфікса.
4. Вид (доконаний, недоконаний); засоби його вираження.
5. Вказати дієслово-присудок, що пояснюється дієприслівником.
6. Ознаки якого часу має і яку додаткову дію означає (одночасну чи попередню щодо дієслова-присудка).

7. Синтаксична роль
8. Правопис слова.

Зразок

Не доїжджаючи до ташанського мосту, Оксен круто звернув праворуч і поїхав ступською дорогою, що пролягала поміж піщаними горбами. Незабаром спустився у глибоку яругу, порослу чагаром і дикими грушками (Г. Тютюнник).

1. Не доїжджаючи.
2. Не доїжджають (неперехідне).
3. Не доїжджа(ють) + ючи – не доїжджаючи.
4. Недоконаний вид.
5. Звернув.
6. Дія, попередня щодо дієслова-присудка.
7. Обставина.
8. *Не* пишеться окремо, бо дієслово без *не* вживається (доїжджати – доїжджаючи).

Завдання

Виконайте морфологічний розбір дієприслівників.

Солдати йдуть угорською пустою, у міжріччі двох великих річок. Позаду, на сході, несе свої прозорі неквапливі води звивиста Тиса; розбігшись із Карпатських гір, тут, на рівнині, вона поволі стихає, але все ж поспішає, щоб десь там, на півдні, потрапити в лоно Дунаю. Рухливі піски перевіює вітер, невтомно рівняючи високі грядини.

(П. Гуріненко)

Самостійна робота

ПРАВОПИС ПРИСЛІВНИКІВ

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.
6. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
7. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
8. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. К., 2007. 823 с.
9. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. *Перепишіть, розкриваючи дужки. Поясніть написання прислівників, прислівникових сполучень та співзвучних із ними слів.*

(Що) далі рідше побачиш у небі орла, що пливе розкинувши крила (О. Гончар). Риба застигла на місці, не знаючи, (що) далі робити (В. Іваненко). Табір не спав, готовий підняти (що) миті (Л. Костенко). (Що) хвилини злітали ракети, сніги зеленіли, наче парчеві ризи (Г. Тютюнник). Тепер його вже ніхто не бачив, бо він був сам (на) сам із річкою (Г. Тютюнник). Дівчинка слухала його і швидко, (по) дитячому кивала головою (Г.Тютюнник). Рвонув гудок паровоза, весело розкотивсь німими полями, відбився лунко десь (ген) ген (у) далечині (І. Кротевич). (У) далечинь холодну без жалю за літом синьоока осінь їде на (в) маня. Сивіє жито (в) далині (В.Сосюра). Молодята про щось розмовляють (у) двох (О. Гончар). І дід і баба у неділю на призьбі (в) двох собі сиділи (Т. Шевченко).

2. Підготуйте навчальну презентацію на тему «Правопис прислівників».

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИСЛІВНИКІВ

Морфологічний аналіз прислівника як незмінної частини мови передбачає з'ясування його особливостей з урахуванням лексичної і словотвірної співвіднесеності з усіма змінюваними повнозначними частинами мови.

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Вихідна форма (для означально-якісних, які мають ступені порівняння).
3. Розряд за значенням (означальний – який саме, обставинний – який саме).
4. Ступінь порівняння, категорія оцінки і засоби її вираження.
5. До якого слова відноситься.
6. Синтаксична роль.
7. Від якого слова і яким способом утворений.
8. Правопис слова.

Зразок

Вечоріє. Мла стає на морі... *Тихше* б'ється хвиля в береги (Є.Плужник).

1. Тихше.
2. Тихо.
3. Означальний спосіб дії (як?).
4. Вищий, суфікс *-ш-*.
5. До дієслова *б'ється*.
6. Обставина способу дії.
7. Від прикметника *тихий* за допомогою суфікса *-о* (тихо).
8. У кінці пишеться *-е*, бо вищий ступінь (*довше, краще, вище, вужче*), основа закінчується на шиплячий.

Завдання

Випишіть із художньої літератури речення (10-15), у яких наявні прислівники. Виконайте їх морфологічний аналіз.

Самостійна робота

НЕПОВНОЗНАЧНІ ЧАСТИНИ МОВИ

Теоретичні питання

1. Службові слова.
2. Нечастини мови статус службових слів.

Рекомендована допоміжна література

1. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
2. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови. К., 1980. 194 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
4. Голосовська Г. Неповнозначні частини мови у функціональному аспекті. *Українська мова*. 2012. № 1. С.96-101.
5. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 1999. 206 с.
6. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
7. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
8. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.
10. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.

11. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
12. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
13. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. Законспекуйте статтю:
 - Голосовська Г. Неповнозначні частини мови у функціональному аспекті. *Українська мова*. 2012. № 1. С.96-101.
2. У наведеному тексті визначте неповнозначні частини мови. Яку роль вони виконують?

Стіл стояв перед вікном, і, сідаючи до столу, я завжди поглядав у шибки. В шибки, не затулені фіранкою, спершу було вставлено морок зоряної чи беззоряної ночі. Морок поступово танув, набрякаючи світлом невидимого досвітку, і в вікні проступали обриси покатоного згірка перед хатою, куші з настовбурченим гіллям, а також стежечка в снігу і розсядистий старий клен. Стежечка спершу ледь бовваніла, і сніг був наче притрушений попелом, та поволеньки світлішав і чистішав сніг, то й стежечка веселішала й виразнішала.

І чіткіше проступав клен. Стовбур і гілля з гравюрною опуклістю малювались на тлі засніженого згірка та на тлі передранкового неба. В передчутті близької весни клен дедалі більше скидався на дивовижну істоту, яка попростягувала чутливе віття у видимий обшир великого світу й очікує. Очікує на своє оновлення, яке вже, либонь, почалось у земній товщі, де сховано його коріння, а також почалось під його лискучою корою – у найдрібніших капілярах і волоконцях.

Мабуть, я відчував і розумів клена, як ніхто, бо й сам того року з якимось непевним настроєм очікував на весну. Очікував із неусвідомленою підозрою, що весна може чи не прийти, чи бодай забаритись... І це очікування весни родичало мене з деревом, і, спостерігаючи щоранку за кленом, я наче спостерігав збоку за собою – перевтіленим, незвичайним.

Удень я стежив за пташками, які прилітали на його гілля, перепурхували з місця на місце, прислухався до їхнього щебету, в якому уже звучали нотки оновлення, пробивалася сонячна радість.

Є. Гуцало «Клен»

Самостійна робота ПРАВОПИС І ВЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ Теоретичні питання

1. Вживання прийменників.
2. Правопис прийменників.

Рекомендована допоміжна література

1. Балабан Г. Нові власне-прийменники та їхні функціональні еквіваленти. *Українська мова*. 2007. № 3. С. 90-97.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.
3. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови. К., 1980. 194 с.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
5. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
6. Кулібаба Л. Актуалізовані прийменники в українській літературній мові початку ХХІ століття. *Українська мова*. 2015. № 4. С.78-89.
7. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016 121 с.
9. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
10. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.

11. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
12. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.

Завдання

1. Скласти розгорнутий план до статті:

- Кулібаба Л. Актуалізовані прийменники в українській літературній мові початку ХХІ століття. *Українська мова*. 2015. № 4. С.78-89.

2. Виписати з тексту 10 речень із прийменниками, пояснити правопис їх.

Надвечір треба розмовляти тихо, щоб не збудити дощ, бо тоді він ітиме цілу ніч і нікому не дасть заснути. Не треба сердитися й на вітер, бо він може вдарити в обличчя й побити шибки.

Коли запалимо світло, біймося за комах, бо вони тільки народилися й можуть сплутати сонце з лампою. А їхнє самоспалення викличе у нас страх перед смертю.

Відкривається щілина між світами. Яким би не було привабливим життя після життя, людині важко уявити, що вона стає абсолютно нікому не потрібною. Нічне життя істот починається з небуття, просковзнути в оту щілину й почати жити знову. Але хто знає, чи добре там буде, чи не сваритимуть нас там за ганебні вчинки?

Один за одним, так і не встигнувши пізнати, відходять в інший світ метелики...

У навколишньому скільки завгодно таких аналогій, які вчать жити і вмирати, бути потрібними або ні. Вони кличуть нас бачити в розрізненому – ціле, в цілісному – розрізнене, у собі – інших. А навіщо?

Коли почнеш замислюватися над цим, одразу тебе охоплюють людські проблеми. Серед людей жити важко, вони весь час нагадують про існування часу, який змушує людей думати, що обов'язково треба розбитися об стіну до крові, щоб потрапити в сад. Проте знайти у собі спокій, злагоду краще, ніж страждати, підкоритись законам космосу легше, ніж законам суспільним.

Дитинство, розквіт, старість – це не дім часу, а стан душі, ніби гра. Дитина бавиться в дорослу, приміряючи, що краще до лиця: інфантильність чи відповідальність. Згодом дорослі навчають її автоматизму. Саме через це ми шукаємо хоч крихітку знання. Як добре все-таки не бути людиною, бо це найбільш неприродна істота.

Г. Пагутяк «Душа метелика»

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЙМЕННИКА

Оскільки прийменник виражає смислові відношення не самостійно, а спільно з відмінковими формами іменника, займенника або числівника, то під час морфологічного аналізу цієї частини мови встановлюють відмінок керованого слова, з яким ужито прийменник, визначають смислові відношення утвореної з ним конструкції, групи за будовою та походженням.

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Група за походженням (первинний чи вторинний).
3. Який за будовою (простий, складний, складений).
4. Від якої частини мови утворений (відіменний, прислівниковий).
5. Граматичне значення якого відмінка допомагає виражати.
6. До якого члена речення входить.
7. Правопис слова.

Зразок

Поля **пони́д** небом прослались безкрайні (Б. Грінченко).

Пони́д – прийменник, похідний, вторинний, складний, утворений з двох прийменників (по+під), просторові відношення, вжитий з орудним відмінком, разом з іменником небом виступає обставиною місця.

Завдання

Напишіть твір на тему «Спорт у моєму житті», використовуючи первинні й вторинні прийменники. Виконайте морфологічний розбір прийменників.

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СПОЛУЧНИКА

Морфологічний аналіз сполучника передбачає визначення його морфологічних особливостей (груп за функцією, значенням, будовою, походженням, уживанням) та синтаксичних (які члени речення чи його частини сполучає).

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Група за морфологічним складом (прості, складні, складені).
3. Група за характером синтаксичних зв'язків (сурядний – який саме, підрядний – який саме).
4. Група за вживанням (одиночні, парні, повторювані).
5. Які члени речення чи які речення сполучає.
6. Правопис слова.

Зразок

Чим люди частіше черпають з криниці, **тим** краща **й** чистіша в криниці вода (Народна творчість).

Чим... тим – сполучник, підрядний умови, простий, парний, сполучає частини складнопідрядного речення.

Й – сполучник, сурядний єднальний, простий, одиночний, сполучає однорідні члени речення.

Завдання

Виконати морфологічний аналіз сполучників.

1. Сонце і повітря лоскочуть щоки, а зелень ялинових гілок виглядає з-під снігу так свіжо, що, здається, надворі стоїть весна, одягнена у білі шати. 2. Хвилі світла лились із неба, і чорні тіні десь пощезли, неначе сонячне сяйво загнало їх у землю. 3. Море так невинно голубіє, під стінами скель, і сонце так світить ласкаво, що аж каміння сміється. 4. Ранні гречки біліють, як клапті снігу, пізні – тільки вилазять, і на листочках в них мокра земля, яку вони ледве пробрили. 5. Море било і гризло його, як прибережну скелю, він став шорсткий, як губка, просолився, наче канат, але душа голубіє у нього, як море в годину, і очі ховають проміння сонця. (З тв. М. Коцюбинського).

Самостійна робота

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЧАСТКИ

Морфологічний аналіз частки як службового слова – це з'ясування її функції (формотворча чи фразова) і характеристика за походженням та будовою.

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Розряд за значенням і функцією.
3. Словотворча чи формотворча.
4. Місце в реченні.
5. Правопис слова.

Зразок

Слово – **то** дивовижний витвір людини (В. Сухомлинський).

То – частка, модальна, вказівна, у реченні стоїть після тире між підметом і присудком, вираженими іменниками.

Завдання

Виконати морфологічний аналіз часток.

За татарським бродом коні топчуть яру руту і туман. За татарським бродом із сивого жита, з червоного маку народжується місяць, і коло козацької могили, як повір'я, висікається

старий вітряк.

О пам'ять і смуток землі, чи минулися ви? Чи минулись? Бо й тепер од печалі сивіє жито над Ханським і Чорним шляхами, бо й тепер є татарські броди й козачі могили. Це давнина, це наша гірка, немов полин, давнина, її вже забуває час по книгах і кобзарі по майданах.

Але й досі в хатах-білянках, що підсніжниками зійшли на долонях узлісь і степів, печаляться матері котовців і червоних козаків; і досі в накупаних сонцем і грозами полях з під серпа і сльози поглядають матері на приїмлені шляхи, по яких пролетіли та й залетіли в югу історії коники-коні.

О наші передчасно посивілі матері, із сапкою в руках, із серпом на плечі та болючою в очах югою. Ви не проходили гімназій, ні вищих, ні нижчих шкіл. Вашою єдиною школою і книгою була книга землі, зерно у землі, сонце над землею, і діти біля персів, і діти біля ніг.

Золоте Відродження змалювало людству мадонн. А хто змалював наших босоногих мадонн із сапкою в руках чи серпом на плечі та дитям біля персів, що знали не шовки, а лише нерівне, шорстке полотно? І чи зрозуміють це ті, що вже не знатимуть полотна і полинового смутку давнини? Чи будуть довіку не як ношу, а як вдячність нести в душі свято і сум материнських очей і синівську вірність батькам, що шаблями вирубували новий час на чорних та ханських шляхах, щоб вони, ці шляхи, zostалися тільки полином пам'яті, а не шрамами сьогодення?..

М. Стельмах «Чотири броди»

Самостійна робота
ВИГУК. ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНІ СЛОВА.

Теоретичні питання

1. Проблема статусу вигука у мовознавстві.
2. Розряди вигуків за значенням.
3. Способи творення і походження вигуків. Явище інтер'ективації.
4. Звуконаслідувальні слова як окрема група вигуків.
5. Правопис вигуків та звуконаслідувальних слів.

Рекомендована допоміжна література

1. Курносова Н. О. Про знаковий статус вигуків *.Мовознавство*. 1990. № 2. С.67-68.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К., 1988. 198 с.
3. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 350 с.
4. Гуйванюк Н.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти. Львів: Світ, 2005. 304 с.
5. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики. Львів, 2003. 226 с.
6. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: Методичні рекомендації та вказівки до самостійної роботи / І. А. Корнієнко. Миколаїв, 2016. 121 с.
7. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. К., 2000. 750 с.
8. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К., 2009. 215 с.
9. Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 384 с.
10. Ющук І.П. Українська мова. К., 2008. 640 с.
11. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова. К., 2008. 303 с.

Завдання

1. Скласти анотацію на статтю:
 - Курносова Н. О. Про знаковий статус вигуків *.Мовознавство*. 1990. № 2. С.67-68.
2. Розробити методичні вказівки до теми «Правопис вигуків і звуконаслідувальних слів».
3. *Знайдіть вигуки та звуконаслідувальні слова, поясніть їх написання та пунктуацію.*

- Спів вівсянки складається із окремих вигуків, які умовно можна записати так: “Чи-чит!.. Чит-чит-чирз-з-з!”. 2. В українському фольклорі пісня вівсянки імітується словами так: “Діду, діду, сій ячмінь!”. Або: “Кидай сани, бери віз-з-з!.. та й поїдем по рогіз-з-з!”. Або ще: “Телегіз-з-з! покинь сани, бери віз-з-з!”. 3. Перепілка побачила пеньок та й каже: “Під пеньок! Під пеньок!”. 4. Журавель іде за плугом та кричить: “Турли! Турли!”. 5. Деркач каже: “Придерж-ж-ж. Придерж-ж-ж!” (За О. Воропаєм).
4. *Зробіть аналіз вигуків, вказавши на значення, які вони виражають у реченні. З’ясуйте граматичну природу слів-речень, виражених вигуковими словами.*

Дід Карась усе зрозумів. Задумано здорової – Н-но, кося! – тоненько крикнув він і батоном помахав у повітрі (О. Бойченко). 2. “Тру-ту-ту-у!” – все вище і вище підіймає над лісами свою переможну мелодію ріг... 3. Заочі на цього пана Никонора махає рукою і зневажливо кривить одне слово: “Ет!”. 4. Ох, той щоденник... Хоч би він не потрапив до чужих рук... (М. Стельмах). 5. – Спасибі, – сказала нарешті Улянка. – Я забула, що треба подякувати. 6. Ух, як важко тримати язик за зубами! 7. Ой, снігу, снігу! Прийшла в ліс зима... 8. От як узвар почав уже клекотіти й бурчати: ” вар-вар-варрюсь “, Улянка ненароком глянула у вікно й побачила на сніжній білій ковдрі слід. 9. – Ого-го! Та тут, мабуть, на одну підводу не забереш! 10. Ось саме цієї хвилини Уляна й почула в далечині крик. – А-га-га! – докотилось до неї, як луна. 11. Скрізь тільки й чути було: фінь-фінь, – коротка мовчанка, і а-ха-ха!.. Фінь-фінь, а-ха-ха!.. (О. Донченко) 12. Геть з моїх очей, геть! (М. Коцюбинський) 13. Ура! Ура, Панченко! – дружно лунають вигуки в залі (О. Бойченко).

Самостійна робота **МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИГУКІВ**

Аналізуючи вигук як лексико-граматичний клас слів визначають його розряд за значенням і групи за походженням та будовою.

Схема

1. Аналізоване слово.
2. Розряд за значенням і функцією (емоційні, вольові).
3. Багатозначний чи обмежений у своєму значенні.
4. Від якої частини мови утворений.
5. Правопис слова.

Зразок

Гей, рум’яні мої небокраї, ви, міста гомінливі кругом... (В. Сосюра).

Гей – вигук, спонукальний, багатозначний.

Завдання

Виконайте морфологічний аналіз вигуків.

Був собі, жив собі невеличкий жучок. А який він був – може, хочете знати? Ох, важко сказати про це... Як сів він на гілочці, пташки казали: – Он зелений жучок, зловімо його! І пурх-пурх до нього. Та хіба він дурний був, щоб так і дати себе з’їсти! Він – дж-дж – розправив крильця і полетів...

Якось уранці прокинувся він і полетів навпростець, над лісовою галявиною, до ставка...

– Ой, що це таке? – раптом закричав жучок, – Хто це ловить мене?

Справді, ніби щось заплутало його ніжки... Якись тоненькі срібні ниточки літали в повітрі.

(За О. Іваненком).